Сборник съдебна практика

РЕШЕНИЕ НА СЪДА (трети състав)

19 септември 2019 година*

„Преюдициално запитване — Съдебно сътрудничество по наказателноправни въпроси — Членове 6 и 47 и член 51, параграф 1 от Хартата на основните права на Европейския съюз — Директива 2012/13/ЕС — Член 8, параграф 2 — Директива 2013/48/ЕС — Член 12 — Директива (ЕС) 2016/343 — Член 3 — Национална правна уредба, по реда на която може по терапевтични съображения и съображения за сигурност да се настаняват в психиатрично заведение лица, които в състояние на невменяемост са извършили обществено опасни деяния — Право на информация относно правата — Право на достъп до адвокат — Право на ефективни правни средства за защита — Презумпция за невиновност — Уязвимо лице“

По дело C-467/18

с предмет преюдициално запитване, отправено на основание член 267 ДФЕС от Районен съд Луковит (България) с акт от 17 юли 2018 г., постъпил в Съда на 17 юли 2018 г., в рамките на наказателно производство срещу

ЕР

с участието на:

Районна прокуратура Лом,

КМ,

НО,

СЪДЪТ (трети състав),

състоящ се от: A. Prechal, председател на състава, F. Biltgen, J. Malenovský, C. G. Fernlund (докладчик) и L. S. Rossi, съдии,

генерален адвокат: M. Campos Sánchez-Bordona,

секретар: A. Calot Escobar,

предвид изложеното в писмената фаза на производството,

като има предвид становищата, представени:

– за ЕР, от М. Екимджиев, К. Бончева и Т. Екимджиева, адвокати,

– за чешкото правителство, от M. Smolek, J. Vláčil и A. Kasalická, в качеството на представители,

* Език на производството: български.

– за нидерландското правителство, от M. K. Bulterman и P. Huurnink, в качеството на представители,

– за Европейската комисия, от R. Troosters и Й. Маринова, в качеството на представители,

след като изслуша заключението на генералния адвокат, представено в съдебното заседание от 10 юли 2019 г.,

постанови настоящото

Решение

1 Преюдициалното запитване се отнася до тълкуването на член 8, параграф 2 от Директива 2012/13/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 22 май 2012 година относно правото на информация в наказателното производство (ОВ L 142, 2012 г., стр. 1), на член 12 от Директива 2013/48/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 22 октомври 2013 година относно правото на достъп до адвокат в наказателното производство и в производството по европейска заповед за арест и относно правото на уведомяване на трето лице при задържане и на осъществяване на връзка с трети лица и консулски органи през периода на задържане (ОВ L 294, 2013 г., стр. 1), на член 3 от Директива (ЕС) 2016/343 на Европейския парламент и на Съвета от 9 март 2016 година относно укрепването на някои аспекти на презумпцията за невиновност и на правото на лицата да присъстват на съдебния процес в наказателното производство (ОВ L 65, 2016 г., стр. 1) и на член 6, член 21, параграф 1 и член 47 от Хартата на основните права на Европейския съюз (наричана по-нататък „Хартата“).

2 Запитването е отправено в рамките на съдебно производство за настаняване на ЕР в психиатрично заведение.

Правна уредба

ЕКПЧ

3 Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи, подписана в Рим на 4 ноември 1950 г. (наричана по-нататък „ЕКПЧ“), предвижда в член 5, озаглавен „Право на свобода и сигурност“, следното:

„1. Всеки има право на свобода и сигурност. Никой не може да бъде лишен от свобода освен в следните случаи и само в съответствие с процедури, предвидени от закона:

[…]

e) законно лишаване от свобода на лице с цел да се предотврати разпространението на инфекциозни болести, както и на душевноболни лица, алкохолици, наркомани или скитници;

[…]

4. Всяко арестувано или лишено от свобода лице има право да обжалва законността на неговото задържане в съда, който е задължен в кратък срок да се произнесе; в случай, че задържането е неправомерно, съдът е длъжен да нареди незабавното освобождаване на задържаното лице.

[…]“.

Правото на Съюза

Директива 2012/13

4 Съображения 19, 22 и 26 от Директива 2012/13 гласят:

„(19) Компетентните органи следва незабавно да уведомят заподозрените лица или обвиняемите, устно или писмено, относно правата, както се прилагат съгласно националното право, които са от съществено значение за гарантиране справедливостта на производството съгласно предвиденото в настоящата директива. За да се даде възможност за практическо и ефективно упражняване на тези права, информацията следва да бъде предоставена незабавно в хода на производството и не по-късно от първия разпит на заподозряното лице или обвиняемия в рамките на производството от полицията или от друг компетентен орган.

[…]

(22) Ако заподозряно лице или обвиняем бъдат арестувани или задържани, трябва да им се предостави информация относно приложимите процесуални права посредством писмена декларация за правата, изготвена на лесноразбираем език по такъв начин, че да се подпомогне тези лица да разберат своите права. Такава декларация за правата се предоставя незабавно на всяко задържано лице, когато свободата му е отнета чрез действията на правоприлагащите органи в рамките на наказателно производство. […]

[…]

(26) Когато на заподозрените лица или на обвиняемите се предоставя информация в съответствие с настоящата директива, компетентните органи следва да обърнат специално внимание на лицата, които, например поради младостта си или поради умственото или психическото си състояние, не могат да разберат съдържанието или значението на информацията“.

5 Член 2, параграф 1 от тази директива определя приложното ѝ поле по следния начин:

„Настоящата директива се прилага от момента, в който лицето бъде уведомено от компетентните органи на държава членка, че е заподозряно или обвинено в извършването на престъпление, до момента на приключване на производството, което означава окончателното решаване на въпроса дали заподозряното лице или обвиняемият е извършил престъплението, включително, когато е приложимо, производството по определяне на наказание и приключването на процедурите по обжалване“.

6 Член 3 от посочената директива, озаглавен „Право на информация относно правата“, предвижда:

„1. Държавите членки гарантират, че на заподозрените лица или обвиняемите се предоставя незабавно информация относно най-малко следните процесуални права, както се прилагат съгласно националното право, с цел да се позволи ефективното им упражняване:

а) правото на достъп до адвокат;

б) всяко право на безплатна правна консултация и условията за нейното получаване;

в) правото на информация относно обвинението в съответствие с член 6;

г) правото на устен и писмен превод;

д) правото да запазят мълчание.

2. Държавите членки гарантират, че информацията, предвидена в параграф 1, се предоставя устно или писмено, на прост и достъпен език, като се отчитат специфичните потребности на заподозрени лица или обвиняеми в уязвимо положение“.

7 Член 6 от същата директива, озаглавен „Право на информация относно обвинението“, предвижда в параграфи 1 и 3 следното:

„1. Държавите членки гарантират, че заподозрените лица или обвиняемите получават информация относно престъпното деяние, в извършването на което са заподозрени или обвинени. Тази информация се предоставя незабавно и с подробностите, необходими, за да се гарантира справедливостта на производството и ефективното упражняване на правото на защита.

[…]

3. Държавите членки гарантират, че не по-късно от момента на внасяне на обвинението в съда се предоставя подробна информация относно обвинението, включително относно характера и правната квалификация на престъплението, както и формата на участие на обвиняемия“.

8 Член 8 от Директива 2012/13, озаглавен „Проверка и средства за защита“, предвижда в параграф 2:

„Държавите членки гарантират, че заподозрените лица или обвиняемите или техните адвокати имат правото да оспорят, в съответствие с процедурите в националното право, евентуалния пропуск или отказ на компетентните органи да им предоставят информацията в съответствие с настоящата директива“.

Директива 2013/48

9 Съображение 51 от Директива 2013/48 гласи:

„Задължението за полагане на грижа за заподозрени или обвиняеми, които са в потенциално слаба позиция, стои в основата на справедливото правораздаване. Следователно прокуратурата, правоохранителните и съдебните органи следва да улеснят ефективното упражняване на правата на тези лица, предвидени в настоящата директива, например като вземат предвид всяка евентуална слабост, която засяга способността им да упражняват правото си на достъп до адвокат и на уведомяване на трето лице при задържане, и като вземат подходящи мерки, за да гарантират тези права“.

10 Член 2, параграф 1 от тази директива гласи:

„Настоящата директива се прилага за заподозрени или обвиняеми в наказателно производство от момента, в който компетентните органи на държава членка уведомят лицата, с официално съобщение или по друг начин, че са заподозрени или обвиняеми в извършването на престъпление, независимо дали лицата са задържани. Тя се прилага до приключване на производството, което означава окончателното решаване на въпроса дали заподозреният или обвиняемият е извършил престъплението, включително, когато е приложимо, постановяването на [осъдителна присъда] и изхода от евентуални обжалвания“.

11 Член 12 от посочената директива, озаглавен „Средства за правна защита“, предвижда:

„1. Държавите членки гарантират, че заподозрените или обвиняемите в наказателно производство, както и издирваните лица в производство по европейска заповед за арест, разполагат с ефективни средства за правна защита съгласно националното право в случай на нарушаване на правата им по настоящата директива.

2. Без да се засягат националните правила и системи относно допустимостта на доказателствата, държавите членки гарантират, че при оценката в рамките на наказателно производство на обясненията на заподозрени или обвиняеми или на доказателства, получени в нарушение на правото на тези лица на адвокат, или в случаите когато е разрешена дерогация от това право в съответствие с член 3, параграф 6, се зачитат правата на защита и справедливостта на производството“.

12 Член 13 от същата директива, озаглавен „Уязвими лица“, предвижда:

„Държавите членки гарантират, че при прилагането на настоящата директива се вземат предвид особените нужди на уязвими заподозрени и обвиняеми“.

Директива 2016/343

13 Член 2 от Директива 2016/343, озаглавен „Приложно поле“, предвижда:

„Настоящата директива се прилага по отношение на физическите лица, които са заподозрени или обвиняеми в наказателно производство. Тя се прилага на всички етапи на наказателното производство от момента, в който лицето е заподозряно или обвинено в извършването на престъпление или на предполагаемо престъпление, до влизането в сила на решение, с което окончателно се установява дали лицето е извършило съответното престъпление“.

14 Съгласно член 3 от тази директива, озаглавен „Презумпция за невиновност“:

„Държавите членки гарантират, че заподозрените и обвиняемите се считат за невинни до доказване на вината им в съответствие със закона“.

15 Член 6 от посочената директива гласи:

„1. Държавите членки гарантират, че обвинението носи тежестта на доказване на вината на заподозрените или обвиняемите. Това не засяга евентуалното задължение на съдията или на компетентния съд да търси както уличаващи, така и оневиняващи доказателства, както и правото на защитата да представя доказателства в съответствие с приложимото национално право.

2. Държавите членки гарантират, че всяко съмнение относно вината е в полза на заподозрения или обвиняемия, включително когато съдът преценява дали въпросното лице следва да бъде оправдано“.

16 Съгласно член 14, параграф 1 от същата директива срокът за транспонирането ѝ е 1 април 2018 г., а по силата на член 15 тя влиза в сила на 31 март 2016 г.

Българското право

17 Наказателно-процесуалният кодекс в редакцията му, действаща към момента на настъпване на фактите по главното производство, предвижда в член 427 и сл. особено производство, по реда на което съдът може по предложение на прокурора да постанови принудителни медицински мерки спрямо лице, което в състояние на невменяемост е извършило обществено опасно деяние.

18 Член 427 от Наказателно-процесуалния кодекс гласи:

„(1) Предложение за прилагане на принудителни медицински мерки по чл. 89 и следващите от Наказателния кодекс прави прокурор в районна прокуратура […].

(2) Преди да направи предложението прокурорът назначава експертиза и възлага на разследващ орган да изясни поведението на лицето преди и след извършване на деянието и представлява ли това лице опасност за обществото“.

19 От описанието на производството в членове 428—491 от този кодекс е видно, че предложението на прокурора се разглежда от районния съд по местоживеенето на лицето, който след провеждане на съдебно заседание се произнася еднолично с определение, подлежащо на обжалване или протестиране.

20 Освен това член 155 и сл. от Закона за здравето уреждат особена процедура, чрез която по съдебен ред може да се постанови задължително настаняване в медицинска институция на лица с психично заболяване, създаващи опасност за своето здраве или за здравето на други лица.

Спорът в главното производство и преюдициалните въпроси

21 На 26 август 2015 г., след откриването на труп на пътното платно в село Медковец (България) полицейски служители отиват в дома на ЕР, синът на жертвата. Той признава, че е убил майка си. Осведомени от свидетели, че ЕР страда от психично разстройство, въпросните полицейски служители го отвеждат по спешност в психиатрична болница.

22 С решение от 12 септември 2015 г. на Районен съд Лом (България) ЕР е настанен в психиатрична болница за срок от шест месеца. До датата на акта за преюдициално запитване това решение, взето на основание на Закона за здравето, е подновявано без прекъсване.

23 Съдебно-психиатричната експертиза, възложена на двама болнични психиатри, дава заключение, че ЕР страда от параноидна шизофрения.

24 С постановление от 7 юли 2016 г. прокурор от окръжна прокуратура Монтана (България) спира наказателното производство, по съображение че ЕР страда от психично заболяване. Тъй като приема, че ЕР не е в състояние да участва в производството, прокурорът не му връчва това постановление.

25 На 29 декември 2017 г. апелативна прокуратура София (България) дава задължителни указания за възобновяване на производството и обсъжда продължаването на настаняването на ЕР по реда на Закона за здравето.

26 На 1 март 2018 г. образуваното срещу ЕР наказателно производство е прекратено с постановление. Прокуратурата приема, че е необходимо да се постановят принудителни медицински мерки, тъй като ЕР е извършил умишлено престъпление в състояние на

невменяемост, поради което не носи наказателна отговорност. Постановлението е връчено на дъщерята на жертвата. Тъй като в определения срок не е подадена жалба, това постановление става необжалваемо на 10 март 2018 г.

27 Районна прокуратура Лом (България) сезира запитващата юрисдикция, Районен съд Луковит (България), с предложение за настаняване на ЕР в психиатрично заведение на основание член 427 и сл. от Наказателно-процесуалния кодекс.

28 Тази юрисдикция има съмнения относно съответствието на националните разпоредби, уреждащи принудителното настаняване на психичноболни в медицинска институция, с правата, гарантирани от Директиви 2012/13, 2013/48 и 2016/343, както и от Хартата. Тези съмнения се отнасят главно до член 427 и сл. от Наказателно-процесуалния кодекс и до уреденото в тях особено наказателно производство, което може да приключи с настаняване в психиатрично заведение на лице, представляващо опасност за обществото. Тези съмнения се отнасят и до разпоредбите на Закона за здравето, тъй като предвидената в тях процедура също позволява задължително настаняване на лицето, но като превантивна мярка, когато са налице основания да се счита, че предвид здравословното му състояние това лице може да извърши престъпление.

29 Всъщност запитващата юрисдикция посочва, че ЕР не е разпитан нито веднъж в хода на разследването и че не му е съобщено за образуваното срещу него наказателно производство. Тъй като той не е привлечен като обвиняем, не му е осигурена адвокатска защита. Не е могъл изобщо да обжалва по съдебен ред правните или фактическите изводи на прокуратурата.

30 Освен това запитващата юрисдикция счита, че съгласно националното право в предвиденото в член 427 и сл. от Наказателно-процесуалния кодекс производство по прилагане на принудителни медицински мерки съдът не може да проверява дали в хода на досъдебното производство лицето, посочено за извършител на деянието, е разполагало с минималните процесуални гаранции за упражняването на правото на защита. В случая ЕР твърди нарушение на правото му да бъде информиран за обвинението срещу него, да запази мълчание и да има достъп до адвокат. Запитващата юрисдикция иска да се установи дали такава правна уредба е съвместима с член 47 и член 48, параграф 2 от Хартата.

31 Освен това тя се пита дали производството срещу ЕР попада в приложното поле на Директиви 2012/13, 2013/48 и 2016/343. При утвърдителен отговор запитващата юрисдикция счита, че ако Съдът приеме, че особеното наказателно производство по член 427 и сл. от Наказателно-процесуалния кодекс не гарантира право на ефективни правни средства за защита, тя би могла да приложи по аналогия правилата на общото наказателно производство.

32 При тези обстоятелства Районен съд Луковит решава да спре производството и да постави на Съда следните преюдициални въпроси:

„1) Попада ли в приложното поле на Директива [2012/13/ЕС] и на Директива [2013/48/ЕС] настоящото производството за прилагане на принудителни медицински мерки, които са форма на държавна принуда срещу лица, за които от прокурора е установено, че са извършили обществено опасно деяние?

2) Българското процесуално право, уреждащо особеното производство за прилагане на принудителни медицински мерки по правилата на чл. 427 и сл. НПК, което не предвижда възможност съдът да върне делото на прокурора с указания за отстраняване на допуснати съществени процесуални нарушения в хода на досъдебното производство, а може само да уважи предложението за прилагане на принудителни медицински мерки или да го отхвърли, представлява ли ефективно средство за защита по смисъла на чл. 12 от Директива

2013/48/ЕС и чл. 8 от Директива 2012/13/ЕС, вр. чл. 47 от Хартата на основните права на Европейския съюз, което да гарантира на лицето, че може да оспори пред съда нарушенията на правата му в хода на досъдебното производство?

3) Директива 2012/13/ЕС и Директива 2013/48/ЕС приложими ли са за наказателни (досъдебни) производства, когато националното право — Наказателно-процесуалният кодекс, не познава фигурата на „заподозрян“, а формално в хода на досъдебното производство прокурорът не привлича лицето в качеството му на обвиняем, защото приема, че разследваното убийство е извършено от лицето в състояние на невменяемост и поради това прекратява наказателното производство, за което не уведомява лицето, като прави искане до съда за прилагане на принудителни медицински мерки спрямо него?

4) По смисъла на чл. 2, § 1 от Директива 2012/13/ЕС и чл. 2, § 3 от Директива 2013/48/ЕС предложеното за принудително лекуване лице придобил[о] ли е качеството на „заподозрян“, когато полицейският служител при първоначалното посещение на местопроизшествието и първоначалните издирвателни действия в дома на жертвата и нейния син, виждайки по тялото на последния следи от кръв, го е разпитал за причините да убие майка си и да пренесе трупа на улицата, на които въпроси лицето е отговорило, след което полицаят му е поставил белезници? При положителен отговор, следва ли на лицето още в този момент да се предостави информация по чл. 3, § 1, вр. § 2 от Директива 2012/13/ЕС, и как следва да се отчетат специфичните потребности по § 2 на лицето в подобна ситуация при предоставяне на информацията, след като на полицията е било известно, че лицето страда от психично разстройство?

5) Правна уредба като националната, която допуска фактическо лишаване от свобода с принудително настаняване в психиатрична болница чрез процедура по Закона за здравето (превантивна мярка за принуда, която се налага при доказване, че лицето страда от психично заболяване и че е налице предполагаема опасност лицето да извърши престъпление, а не за реализирано такова), когато фактическото основание за разкриване на процедурата е деянието, за което е образувано наказателно производство срещу настаненото за лечение лице, съответства ли на чл. 3 от Директива (ЕС) 2016/343 относно укрепване на някои аспекти относно презумпцията за невиновност и по този начин заобикаля ли се правото на справедлив процес при арест, който да отговаря на критериите на чл. 5, § 4 ЕКПЧ — процес, в който съдът да има правомощие да провери както спазването на процедурните правила, така и на основателните подозрения, мотивиращи задържането, а също и легитимността на преследваната с тази мярка цел, каквото задължение съдът има, ако лицето е задържано по реда на Наказателно-процесуалния кодекс?

6) В понятието за презумпцията за невиновност по смисъла на чл. 3 от Директива (ЕС) 2016/343 включва ли се и презумпцията, че невменяемите лица не са извършили общественоопасното деяние, в което прокурора ги обвинява, докато обратното не бъде установено в съответствие [с] процесуалния закон (в наказателно производство при спазване на правото на защита)?

7) Национална правна уредба, която предвижда различни правомощия за решаващия съд по отношение на служебната проверка за законосъобразност на досъдебното производство, според това, дали:
   а) разглежда обвинителен акт на прокурора, с който се твърди, че определено лице, което е психически годно, е извършило убийство (чл. 249, ал. 1, вр. ал. 4 НПК), или
   б) разглежда предложението на прокурора, с което се твърди, че лицето е извършило убийство, но поради психическа негодност на дееца извършеното не е престъпление, и се иска от съда на наложи държавна принуда с цел лекуване,

може да се приеме, че осигурява гаранциите за ефективни средства за защита на уязвимите лица, каквито се изискват от чл. 13, вр. чл. 12 Директива 2013/48/ЕС и чл. 8, т. 2, вр. чл. 3, ал. 2 [от Директива] 2012/13/ЕС, и дали различните правомощия на съда произтичащи от вида на производството, предопределен от това дали посоченото лице за извършител разполага с психическа годност да носи наказателна отговорност, са в съответствие с принципа на чл. 21, § 1 [от Хартата] за недискриминация?“.

Производството пред Съда

33 Запитващата юрисдикция иска делото да бъде разгледано по реда на спешното преюдициално производство, предвидено в член 23а от Статута на Съда на Европейския съюз.

34 На 10 август 2018 г. по предложение на съдията докладчик и след изслушване на генералния адвокат Съдът приема, че няма основание да уважи това искане.

По преюдициалните въпроси

По първия, третия и четвъртия въпрос

35 С първия, третия и четвъртия въпрос, които следва да се разгледат заедно, запитващата юрисдикция иска по същество да установи дали Директиви 2012/13 и 2013/48 трябва да се тълкуват в смисъл, че се прилагат по отношение на съдебно производство като предвиденото в разглежданата в главното производство национална правна уредба, по реда на което може по терапевтични съображения и съображения за сигурност да се настаняват в психиатрично заведение лица, които в състояние на невменяемост са извършили общественоопасни деяния, и ако се прилагат, от кой момент съответното лице трябва да бъде информирано за правата, които му предоставя Директива 2012/13.

36 И двете директиви, 2012/13 и 2013/48, имат за обща цел да определят минималните правила относно някои права на заподозрените и обвиняемите в наказателното производство. Директива 2012/13 има за предмет по-специално правото на информация относно правата, а Директива 2013/48 се отнася до правото на достъп до адвокат, правото на уведомяване на трето лице за задържането и правото на осъществяване на връзка с трети лица и консулски органи през периода на задържане.

37 Освен това от съображенията на тези директиви е видно, че за целта същите се основават на прогласените по-специално в членове 6, 47 и 48 от Хартата права и са предназначени допълнително да утвърдят тези права по отношение на заподозрените и обвиняемите в наказателното производство.

38 Съответните приложни полета на посочените директиви са определени по почти еднакъв начин в член 2 от всяка от тях. От тези разпоредби по същество следва, че въпросните директиви се прилагат от момента, в който лицето бъде уведомено от компетентните органи на държава членка, че е заподозряно или обвинено в извършването на престъпление, до момента на приключване на производството, което „означава окончателното решаване на въпроса дали заподозряното лице или обвиняемият е извършил престъплението, включително, когато е приложимо, производството по определяне на наказание и приключването на процедурите по обжалване“.

39 Вярно е, че нито Директива 2012/13, нито Директива 2013/48 съдържат изрични разпоредби, сочещи, че наказателните производства, до които се отнасят, включват и тези, които могат да приключат с постановяването на мярка за настаняване в психиатрично заведение, като производството по член 427 и сл. от Наказателно-процесуалния кодекс.

40 Тази липса на изрични разпоредби обаче не означава, че такова производство за настаняване в психиатрично заведение е изключено от приложното поле на тези директиви, тъй като не приключва с „определяне на наказание“.

41 В това отношение, както по същество отбелязва генералният адвокат в точки 61 и 62 от заключението си, формулировката на член 2, параграф 1 от Директива 2012/13 и нейният аналог в член 2, параграф 1 от Директива 2013/48, напротив, позволяват да се приеме, че понятието „наказателно производство“ по смисъла на тези директиви обхваща и производства за настаняване в психиатрично заведение, които, макар да не завършват с „определяне на наказание“ в стриктния смисъл, все пак водят до постановяването на мярка, включваща лишаване от свобода, при условие че тази мярка е обоснована не само по терапевтични причини, но и по съображения за сигурност, по отношение на лица, които са извършили деяния, съставляващи престъпления, но чието психическо състояние към момента на извършването на тези деяния налага спрямо тях по-скоро да бъде постановена мярка за настаняване в психиатрично заведение, а не наказателноправна санкция като например наказание лишаване от свобода.

42 Тъй като член 6 от Хартата, който се отнася до правото на свобода и сигурност, гарантира права, съответстващи на тези по член 5 от ЕКПЧ, който се отнася до същото право, посоченият член 6 следва в съответствие с член 52, параграф 3 от Хартата да се тълкува в същия смисъл и със същия обхват, както член 5 от ЕКПЧ съгласно тълкуването му от Европейския съд по правата на човека. Следователно за целите на тълкуването на член 6 от Хартата трябва да се държи сметка за член 5, точка 1 от ЕКПЧ (вж. в този смисъл решение от 12 февруари 2019 г., TC, C-492/18 PPU, EU:C:2019:108, т. 57).

43 Съгласно член 5, точка 1, буква е) от ЕКПЧ „всеки има право на свобода и сигурност. Никой не може да бъде лишен от свобода освен в следните случаи и само в съответствие с процедури, предвидени от закона: […] законно лишаване от свобода […] на душевноболни лица“.

44 Тази разпоредба е тълкувана от Европейския съд по правата на човека като налагаща на държавата позитивно задължение да защитава свободата на хората под нейна юрисдикция. Ако това не се прави, би се получила доста голяма празнота в защитата срещу произволно задържане, което би било несъвместимо със значението на личната свобода в едно демократично общество. Следователно държавата е длъжна да предприема мерки, предоставящи ефективна защита на уязвимите лица (ЕСПЧ, 17 януари 2012 г., Станев с/у България, № 36760/06, CE:ECHR:2012:0117JUD003676006, § 120).

45 От това произтича, че мерки, включващи лишаване от свобода, като разглежданите в главното производство мерки за психиатрична или медицинска помощ, са обхванати от член 5 от ЕКПЧ, а следователно и от член 6 от Хартата.

46 От това следва, че с оглед на правото на свобода и сигурност, гарантирано с член 6 от Хартата, Директиви 2012/13 и 2013/48 не могат да се тълкуват по начин, който би изключил от приложното им поле съдебното производство, по реда на което може да се настани в психиатрично заведение лице, което в предходно наказателно производство е посочено за извършител на деяние, съставляващо престъпление.

47 Това тълкуване се потвърждава от обстоятелството, че в член 3, параграф 2 от Директива 2012/13 законодателят на Европейския съюз се е погрижил да наложи на държавите членки задължението да гарантират, че информацията, давана в съответствие с правото на информация относно правата, „се предоставя устно или писмено, на прост и достъпен език, като се отчитат специфичните потребности на заподозрени лица или обвиняеми в уязвимо положение“. В съображение 26 от тази директива изрично се посочва хипотезата на лица, които поради психическото си състояние не могат да разберат съдържанието или значението на информацията, която им се предоставя от компетентните органи. Следователно душевноболните трябва да се считат за уязвими лица за целите на тази разпоредба, тъй като поради тежко психично разстройство може да не разберат информацията, която им се предоставя относно техните права.

48 Член 13 от Директива 2013/48 също изисква от държавите членки при прилагането на тази директива да вземат предвид „особените нужди на уязвими заподозрени и обвиняеми“. Въпреки че съображение 51 от посочената директива упоменава лицата, „които са в потенциално слаба позиция“ и тяхната „евентуална слабост, която засяга способността им да упражняват правото си на достъп до адвокат и на уведомяване на трето лице при задържане“, без да уточнява изрично, че това положение на слабост може да се дължи на психическото им състояние, все пак предвид целта на същата директива следва да се приеме, че душевноболните попадат и в категорията на уязвимите лица по член 13 от нея.

49 При положение че Директива 2012/13 се прилага по отношение на производство като уреденото в член 427 и сл. от Наказателно-процесуалния кодекс, запитващата юрисдикция иска да установи и от кой момент заподозреният трябва да бъде уведомен за правата си в съответствие с член 3 от нея.

50 За да може да е ефективно, съобщаването на правата трябва да се извършва на ранен етап на производството. От член 2 от тази директива следва, че тя се прилага „от момента, в който лицето бъде уведомено от компетентните органи на държава членка, че е заподозряно или обвинено в извършването на престъпление“. В този смисъл член 3 от посочената директива предвижда, че „държавите членки гарантират, че на заподозрените лица или обвиняемите се предоставя незабавно информация относно […] процесуални[те] права […], с цел да се позволи ефективното им упражняване“.

51 Както се припомня в съображение 19 от Директива 2012/13, с правото на информация относно правата се цели да се осигури справедливостта на наказателното производство и да се гарантира ефективността на правото на защита, още на първите етапи на това производство. Всъщност, както следва от точка 24 от предложението за директива на Комисията от 20 юли 2010 г. (COM(2010) 392 окончателен), въз основа на което е приета Директива 2012/13, рискът от изтръгване на самопризнания е най-голям в периода непосредствено след задържането, така че „е особено важно заподозряното или обвиненото лице да бъде информирано относно своите права своевременно, т.е. незабавно след задържането си, и по най-ефикасния начин“.

52 В съображение 19 от Директива 2012/13 впрочем се подчертава, че правото на информация относно правата трябва да се осъществи „не по-късно от първия разпит на заподозряното лице или обвиняемия в рамките на производството от полицията“. Освен това съображение 22 от Директива 2012/13 гласи, че „ако заподозряно лице или обвиняем бъдат арестувани или задържани, трябва да им се предостави информация относно приложимите процесуални права посредством писмена декларация за правата, изготвена на лесноразбираем език по такъв начин, че да се подпомогне тези лица да разберат своите права. Такава декларация за правата се предоставя незабавно на всяко задържано лице, когато свободата му е отнета чрез действията на правоприлагащите органи в рамките на наказателно производство“.

53 От изложеното следва, че лицата, заподозрени в извършването на престъпление, трябва да бъдат уведомени за правата им при първа възможност щом подозренията срещу тях дадат основание на компетентните органи, извън хипотезите на неотложност, да ограничат свободата им посредством мерки на принуда, и най-късно преди първия им разпит от полицията в рамките на производството.

54 Предвид изложеното по-горе на първия, третия и четвъртия въпрос следва да се отговори, че Директиви 2012/13 и 2013/48 трябва да се тълкуват в смисъл, че се прилагат по отношение на съдебно производство като предвиденото в разглежданата в главното производство национална правна уредба, по реда на което може по терапевтични съображения и съображения за сигурност да се настаняват в психиатрично заведение лица, които в състояние на невменяемост са извършили обществено опасни деяния. Директива 2012/13 трябва да се тълкува в смисъл, че лицата, заподозрени в извършването на престъпление, трябва да бъдат уведомени за правата им при първа възможност щом подозренията срещу тях дадат основание на компетентните органи, извън хипотезите на неотложност, да ограничат свободата им посредством мерки на принуда, и най-късно преди първия им разпит от полицията в рамките на производството.

По втория и седмия въпрос

55 С втория и седмия си въпрос, които следва да се разгледат заедно, запитващата юрисдикция иска по същество да установи дали правото на ефективни правни средства за защита, гарантирано с член 47 от Хартата, както и с член 8, параграф 2 от Директива 2012/13 и член 12 от Директива 2013/48, трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска национална правна уредба като разглежданата в главното производство, която предвижда производство, по реда на което може по терапевтични съображения и съображения за сигурност да се настаняват в психиатрично заведение лица, които в състояние на невменяемост са извършили обществено опасни деяния, поради това че тази правна уредба не позволява на компетентния съд да провери дали процесуалните права по тези директиви са били спазени в хода на производства, които предхождат висящото пред него и не са подложени на такъв съдебен контрол.

56 Що се отнася, на първо място, до тълкуването на Директива 2012/13, следва да се отбележи, че член 8, параграф 2 от нея изисква „заподозрените лица или обвиняемите или техните адвокати [да] имат правото да оспорят, в съответствие с процедурите в националното право, евентуалния пропуск или отказ на компетентните органи да им предоставят информацията в съответствие с настоящата директива“.

57 Предвид значението на правото на ефективни правни средства за защита, гарантирано с член 47 от Хартата, и ясния, безусловен и точен текст на член 8, параграф 2 от Директива 2012/13 последната разпоредба не допуска нито една национална мярка, която възпрепятства упражняването на ефективни средства за защита в случай на нарушаване на защитените с тази директива права.

58 Същото тълкуване се налага, що се отнася, на второ място, до член 12 от Директива 2013/48, съгласно който „заподозрените или обвиняемите в наказателно производство […] разполагат с ефективни средства за правна защита съгласно националното право в случай на нарушаване на правата им по настоящата директива“.

59 Съгласно постоянната практика на Съда произтичащото от директива задължение за държавите членки да постигнат предвидения в нея резултат, както и задължението им по член 4, параграф 3 ДЕС и член 288 ДФЕС да предприемат всички необходими мерки, общи или специални, за да осигурят изпълнението на това задължение, тежат върху всички органи на

държавите членки, включително върху съдебните органи в рамките на тяхната компетентност (решение от 7 август 2018 г., Smith, C-122/17, EU:C:2018:631, т. 38 и цитираната съдебна практика).

60 С оглед изпълнението на това задължение принципът на съответстващо тълкуване изисква националните органи да използват всички свои правомощия, като вземат предвид вътрешното право в неговата цялост и като приложат признатите от последното методи за тълкуване, за да гарантират пълната ефективност на правото на Съюза и да стигнат до разрешение, което съответства на преследваната от него цел (вж. в този смисъл решения от 5 октомври 2004 г., Pfeiffer и др., C-397/01—C-403/01, EU:C:2004:584, т. 117 и от 8 май 2019 г., Praxair MRC, C-486/18, EU:C:2019:379, т. 37 и цитираната съдебна практика).

61 Принципът на съответстващо тълкуване на националното право има обаче определени ограничения. Така задължението на националния съд да вземе предвид съдържанието на правото на Съюза, когато тълкува и прилага релевантните норми на вътрешното право, е ограничено от общите принципи на правото и не може да служи за основа на тълкуване contra legem на националното право (решение от 7 август 2018 г., Smith, C-122/17, EU:C:2018:631, т. 40 и цитираната съдебна практика).

62 Именно националната юрисдикция следва да установи дали би могла да тълкува националната правна уредба в съответствие с правото на Съюза. В това отношение е достатъчно да се констатира, че видно от акта за преюдициално запитване, запитващата юрисдикция счита, че въпреки липсата на средство за защита, което да дава възможност при направено предложение за настаняване в психиатрично заведение на основание член 427 и сл. от Наказателно-процесуалния кодекс да се провери законосъобразността на предшестващото това предложение наказателно производство, тя би могла да приложи по аналогия правилата на общото наказателно производство, за да извърши такава проверка и да защити правата на съответното лице.

63 Следователно член 47 от Хартата, както и член 8, параграф 2 от Директива 2012/13 и член 12 от Директива 2013/48 трябва да се тълкуват в смисъл, че не допускат национална правна уредба като разглеждането в главното производство, която предвижда съдебно производство, по реда на което може по терапевтични съображения и съображения за сигурност да се настаняват в психиатрично заведение лица, които в състояние на невменяемост са извършили обществено опасни деяния, доколкото тази правна уредба не позволява на компетентния съд да провери дали процесуалните права по тези директиви са били спазени в хода на производства, които предхождат висящото пред него и не са подложени на такъв съдебен контрол.

По петия въпрос

64 С петия си въпрос запитващата юрисдикция иска по същество да установи дали защитата на правото на свобода и сигурност, посочено в член 6 от Хартата, от една страна, и презумпцията за невиновност, прогласена в член 3 от Директива 2016/343, от друга страна, трябва да се тълкуват в смисъл, че не допускат национална правна уредба като разглеждането в главното производство уредба по член 155 и сл. от Закона за здравето, по силата на която дадено лице може да бъде настанено в психиатрично заведение по съображението, че предвид здравословното му състояние може да представлява опасност за своето здраве или за здравето на други лица, доколкото тази правна уредба не позволява на съда, сезиран с подобно искане за настаняване, да провери дали това лице се е ползвало с процесуалните гаранции в хода на успоредно воденото срещу него наказателно производство.

65 От членове 1 и 2 от Директива 2016/343 е видно, че предметът и приложното ѝ поле са ограничени само до наказателните производства.

66 Поради терапевтичната си насоченост обаче процедура за настаняване в психиатрично заведение като предвидената в случая в член 155 и сл. от Закона за здравето, когато се прилага независимо от наказателното производство, включително за да се предотврати опасност за здравето на съответното лице или на други лица, не е сред наказателните производства, попадащи в приложното поле на Директива 2016/343.

67 Освен това нищо в представената на Съда преписка не дава основание да се приеме, че процедура за задължително настаняване в психиатрично заведение с цел лечение като установената със Закона за здравето представлява прилагане на правото на Съюза и че съгласно член 51, параграф 1 от Хартата съответната държава членка трябва да спазва гарантираните с Хартата основни права, когато прилага такава процедура.

68 Ето защо на петия въпрос следва да се отговори, че Директива 2016/343 и член 51, параграф 1 от Хартата трябва да се тълкуват в смисъл, че нито тази директива, нито тази разпоредба от Хартата се прилагат по отношение на съдебно производство като разглежданата в главното производство процедура по член 155 и сл. от Закона за здравето — за настаняване с терапевтична цел в психиатрично заведение по съображението, че предвид здравословното му състояние съответното лице може да представлява опасност за своето здраве или за здравето на други лица.

По шестия въпрос

69 С шестия си въпрос запитващата юрисдикция иска по същество да установи дали презумпцията за невиновност, посочена в член 3 от Директива 2016/343, трябва да се тълкува в смисъл, че изисква в производство като главното, по реда на което по терапевтични съображения и съображения за сигурност се настаняват в психиатрично заведение лица, които в състояние на невменяемост са извършили обществено опасни деяния, прокуратурата да докаже, че лицето, чието настаняване се иска, е извършител на обществено опасно деяние.

70 Следва да се отбележи, че съгласно член 15 от Директива 2016/343 тя влиза в сила на 31 март 2016 г., а съгласно член 14, параграф 1 от нея срокът за транспонирането ѝ изтича на 1 април 2018 г. Следователно от времева гледна точка тя е приложима за висящото пред запитващата юрисдикция производство.

71 По-нататък, безспорно е вярно, че целта на производство като главното не е да се определи виновно ли е съответното лице, а да се вземе решение относно принудителното му настаняване в психиатрично заведение. Тъй като обаче тази мярка, включваща лишаване от свобода, е мотивирана не само с терапевтични съображения, но и със съображения за сигурност, следва да се приеме — както вече бе прието по отношение на Директиви 2012/13 и 2013/48 — че поради наказателната му насоченост подобно производство попада в приложното поле на Директива 2016/343. Следователно Директива 2016/343 е приложима към производство като предвиденото в член 427 и сл. от Наказателно-процесуалния кодекс.

72 Член 3 от Директива 2016/343 изисква от държавите членки да гарантират, че „заподозрените и обвиняемите се считат за невинни до доказване на вината им в съответствие със закона“. Това задължение важи за компетентните органи в производство за настаняване в психиатрично заведение, каквото е главното производство. В съответствие с член 6 от тази директива прокуратурата носи тежестта да докаже, че са изпълнени определените от закона критерии, за да може лицето да бъде настанено в психиатрично заведение.

73 Когато в предходно наказателно производство окончателно е установено, че въпросното лице в състояние на невменяемост е извършило деяние, съставляващо престъпление, посочването на тези обстоятелства от прокуратурата в подкрепа на предложението ѝ за настаняване в психиатрично заведение само по себе си не е в противоречие с презумпцията за невиновност, установена в член 3 от Директива 2016/343.

74 При все това в случай като разглеждания в главното производство тези съображения не са пречка за сезирания съд да упражни контрол за спазването на процесуалните права по Директиви 2012/13 и 2013/48 в хода на предходни производства, които не са подложени на такъв съдебен контрол, в съответствие с вече приетото в точка 63 от настоящото решение.

75 Ето защо на шестия въпрос следва да се отговори, че презумпцията за невиновност, посочена в член 3 от Директива 2016/343, трябва да се тълкува в смисъл, че изисква в съдебно производство като главното, по реда на което по терапевтични съображения и съображения за сигурност се настаняват в психиатрично заведение лица, които в състояние на невменяемост са извършили обществеоопасни деяния, прокуратурата да докаже, че лицето, чието настаняване се иска, е извършител на обществеоопасно деяние.

По съдебните разноски

76 С оглед на обстоятелството, че за страните по главното производство настоящото дело представлява отклонение от обичайния ход на производството пред запитващата юрисдикция, последната следва да се произнесе по съдебните разноски. Разходите, направени за представяне на становища пред Съда, различни от тези на посочените страни, не подлежат на възстановяване.

По изложените съображения Съдът (трети състав) реши:

1) **Директива 2012/13/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 22 май 2012 година относно правото на информация в наказателното производство и Директива 2013/48/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 22 октомври 2013 година относно правото на достъп до адвокат в наказателното производство и в производството по европейска заповед за арест и относно правото на уведомяване на трето лице при задържане и на осъществяване на връзка с трети лица и консулски органи през периода на задържане трябва да се тълкуват в смисъл, че се прилагат по отношение на съдебно производство като предвиденото в разглежданата в главното производство национална правна уредба, по реда на което може по терапевтични съображения и съображения за сигурност да се настаняват в психиатрично заведение лица, които в състояние на невменяемост са извършили обществеоопасни деяния. Директива 2012/13 трябва да се тълкува в смисъл, че лицата, заподозрени в извършването на престъпление, трябва да бъдат уведомени за правата им при първа възможност щом подозренията срещу тях дадат основание на компетентните органи, извън хипотезите на неотложност, да ограничат свободата им посредством мерки на принуда, и най-късно преди първия им разпит от полицията в рамките на производството.**

2) **Член 47 от Хартата на основните права на Европейския съюз, както и член 8, параграф 2 от Директива 2012/13 и член 12 от Директива 2013/48 трябва да се тълкуват в смисъл, че не допускат национална правна уредба като разглежданата в главното производство, която предвижда съдебно производство, по реда на което може по терапевтични съображения и съображения за сигурност да се настаняват в психиатрично заведение лица, които в състояние на невменяемост са извършили обществеоопасни деяния, ако тази правна уредба не позволява на компетентния съд**

да провери дали процесуалните права по тези директиви са били спазени в хода на производства, които предхождат висящото пред него и не са подложени на такъв съдебен контрол.

3) **Директива (ЕС) 2016/343 на Европейския парламент и на Съвета от 9 март 2016 година относно укрепването на някои аспекти на презумпцията за невиновност и на правото на лицата да присъстват на съдебния процес в наказателното производство и член 51, параграф 1 от Хартата на основните права трябва да се тълкуват в смисъл, че нито тази директива, нито тази разпоредба от Хартата на основните права се прилагат по отношение на съдебно производство като разглежданата в главното производство процедура по член 155 и сл. от Закона за здравето — за настаняване с терапевтична цел в психиатрично заведение по съображението, че предвид здравословното му състояние съответното лице може да представлява опасност за своето здраве или за здравето на други лица.**

4) **Презумпцията за невиновност, посочена в член 3 от Директива 2016/343, трябва да се тълкува в смисъл, че изисква в съдебно производство като главното, по реда на което по терапевтични съображения и съображения за сигурност се настаняват в психиатрично заведение лица, които в състояние на невменяемост са извършили обществено опасни деяния, прокуратурата да докаже, че лицето, чието настаняване се иска, е извършител на обществено опасно деяние.**

Подписи